

MUZARİ FİİLİN ÇEKİM TABLOSU VE İ'RÂBİ ÜZERİNE

Mehmet Ali ŞİMŞEK*

Özet

Dilbilgisi kitaplarında, kelime çeşitleri arasında zikredilen ve dilin, yargı bildiren en küçük birimi olan cümlelerin vazgeçilmez ögesi fiiller, siygası açısından mazi, muzari ve emir fiili olmak üzere üç kısma ayrılmış ve bunlar arasında sadece muzari fiilin bazı çekimleri mu'rab olarak kabul edilmiştir. Oluşturulan fiil çekim tabloları ise zamirlere göre yapılmıştır. Bu çalışmada, muzari fiiller için lâmel-fiil merkezli bir çekim tablosu sunulacak ve bunlar arasında zikredilen *ef'âl-i ħamse* (beş fiil)'nin mu'rab ya da mebnî oluşu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muzari fiil, çekim tablosu, *ef'âl-i ħamse*, mu'rab, mebnî

On The Table Of Conjugation For Imperfect (Fi'l Mudaari) And Its İ'râb

Abstract

In grammar books, Arabic verbs which are counted as a kind of word and essential element of the sentence that is the smallest unit of the language, are separated in their modalities into such three parts as fi'l mâdi (perfect), fi'l mudaari' (imperfect) and fi'l emr (command). From those, only fi'l mudari has been accepted as mu'rab. And the others are mebnî. On the other hand, the tables of conjugation are formed as based on pronouns. In this study, we will introduce a table of conjugation according to lamel

Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi - Sivas (kapkaramurat@hotmail.com)

fi'l (the last title of the verb) for fi'l mudaari' and deal with ef'al-i hamse (five verbs) in terms of mu'rab or mebni.

Key Words: Fi'l mudaari (imperfect), table of conjugation, five verbs, mu'rab, mebni

Giriş

Arap Dilinde kelimeler, ilk dil çalışmalarından bu yana genel olarak isim, fiil ve harf olarak üç kısma ayrılmıştır. Bu tasnif, fazla bir değişiklik yapılmadan günümüze kadar gelmiştir¹. Günümüzde ise özellikle isim grubuna giren kelimeler, ayrıca çeşitli tasniflere tabi tutulmuş ve kelime türleri örneğin Temmâm Hâssân (ö. 2011) tarafından -son tahlilde- "isim, vasıf/sıfat, fiil, zamir, hâlîfe (ünlem), zarf ve edat" şeklinde yedi kısma ayrılmıştır². Cümlelerin kuruluşunda kelime türleri arasında zikredilen fiillerin önemli bir yeri vardır.

Arap Dilinde fiiller, gerçekte bir kelime türü olmaktan ziyade, dilin, başlı başına cümle niteliği taşıyan ve yargı/hüküm bildiren bir birimidir. Çünkü İbn Cinnî'nin de belirttiği üzere³ fiillerin sahip oldukları lafzî, mane'î ve sînâî delâletleri, onların, aynı zamanda birer cümle olduğunu göstermektedir. Çünkü bir fiil cümlesi için zorunlu, olmazsa olmaz üç unsurun üçü de fiilin delâletleri içerisinde zikredilmiştir. Bunlar; hades (masdar anlamı), fâil ve zaman'dır. Örneğin, ضَرَبَ "vurdu" denildiğinde bundan üç şey anlaşılıyor: (1) vurma eylemi, (2) vuran ve vurulan, (3) vurma eyleminin gerçekleştiği zaman. Bu üç delâlet, bir cümle için yeterlidir. Ayrıca, sayı gibi nicelik, renk ve eylem/oluş gibi nitelik bildiren soyut ya da somut anlamlar (kavramlar), hep bir isimle

¹ Kelime türlerine yönelik çeşitli tasnif denemelerini bir arada görmek için bkz. Şimşek, Mehmet Ali, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri*, Vizyon Yayıncılık, Sivas 2006, s. 10-12.

² Geniş bilgi için bkz. Temmâm Hâssân, *el-Luġatu'l-'Arabiyye nu 'nâhâ ve mebnâhâ*, 3. baskı, el-Hey'etu'l-Mişriyyetu'l-'âmme li'l-kuttâb, 1985, s. 90-132.

³ İbn Cinnî (ö. 392 h.), *el-Ĥašâ'î ş* adlı kitabında delâlet ilişkileri çerçevesinde fiilin delâletini üçe ayırmaktadır. Bunlar, lafzî, sînâî ve mane'î delâletlerdir. İbn Cinnî bu üç delâletin tüm fiiller için söz konusu olduğunu belirtmiştir. Örneğin طُفَّ fiilinin lafzî masdarına, binası zamanına ve anlamı da fâiline delâlet eder. Bunlar, lafzînin, siyyasının ve manasının delâletleridir. Bkz. İbn Cinnî, *el-Ĥašâ'î ş*, (thk. Muḥammed 'Alî en-Neccâr), Dâru'l-kutubi'l-Mişriyye, trhsz, III, 98.

birlikte ve isimde var olurlar. Fiiller de böyledir. Fiiller, ya bir isim tarafından var edilmek ya da bir isimde var olmak suretiyle kavram değil ama yargı/yüklem bildirirler. Nahvî açıdan, zorunlu olarak "her fiilin bir failinin olduğunun"⁴ söylenmesi de bundan kaynaklanmaktadır.

Dilin yargı bildiren yapıları olarak fiiller, Arap Dilinde siyga açısından mazi, muzari ve emir fiili olmak üzere üç kısma ayrılmıştır⁵. Fiillere yönelik yapılan tanımlara ve açıklamalara baktığımızda ve çeşitli kullanımlarını dikkate aldığımızda onlar arasında muzari fiilin ayrı bir öneme sahip olduğunu görebiliriz. Biçim, anlam ve kullanım düzeyinde muzari fiilleri diğerlerinden ayıran özellikleri aşağıdaki şekilde maddeler halinde özetleyebiliriz.

1. Muzari fiiller, muzarilik harfleri olarak adlandırılan أُنْتِ (yani اُ، نِ، تِ، جِ) harflerinden biriyle başlarlar.

2. Muzari fiillerin temel fonksiyonu, henüz bitmemiş bir eylem ifade etmektir. Fakat birlikte kullanıldığı edat veyahut içinde kullanıldığı cümle ve bağlama göre şimdiki zaman, gelecek zaman (geniş zaman dâhil) ve geçmiş zaman bildirebilir⁶.

3. Muzari fiiller, yalın ve nasb edatlı ya da cezm edatlı olmak üzere üç farklı şekilde kullanılırlar. Aşağıdaki tabloda muzari fiillerin bazı zamir çekimlerinin yalın, nasb edatlı ve cezm edatlı kullanımları birlikte verilmiştir:

⁴ Bkz. Dağl el-'Avvâd, b. Ğuneym b. Ğuseyn, el-Mesâ ilu'l-muttefağ 'aleyhe beyne'n-naħviyyîn, Basılmamış Doktora Tezi (Ummu'l-Kurâ Üniversitesi), Mekke 1423 h., s. 445. Daha doğru bir ifadeyle, her fiilin merfû bir ismi vardır; bu isim, malum yapıdaki fiilin fâili, meçhûl yapıdaki fiilin nâib-i fâili, nâkıs bir fiilin ise ismi olarak ortaya çıkar.

⁵ Fiilin mazi, muzari ve emir olarak üçe ayrılması, Basrîlerin görüşüdür. Kûfîler ve el-Aħfeş, fiilleri, mazi ve muzari olarak iki kısma ayırırlar. Onlara göre emir fiili, muzari-nin bir kullanımıdır [Bkz. es-Suyûfî, *Hem 'u'l-hevâmi' fi şerhi Cem 'il-cevâmi'* (thk. Aħmed Şemsuddîn), Dârul-kutubi'l-'ilmiyye, I. baskı, Beyrut 1998, I, 30.]. Bu sebeple, Basrîler emir fiilini mebnî olarak görürken Kûfîler, onun mukadder bir lâm ile meczûm, mu'rab bir fiil olduğu görüşündedirler. Bkz. es-Suyûfî, *a.g.e.*, I, 59.

⁶ Muzari fiilin delalet ettiği zamanlar için bkz. Şimşek, Mehmet Ali, *Arapçada Zaman Kalıpları, Kullanım Alanları ve Türkçedeki Zamanlarla Karşılaştırılması*, Basılmamış YLS Tezi (CÜ SBE), 1997 Sivas, s. 51-101.

الفعل المضارع			
1. المجرد عن النواصب والجوازيم	2. المقترن بأداة النصب	3. المقترن بأداة الجزم	
يُفْعَلُ	لَنْ يُفْعَلَ	لَمْ يُفْعَلْ	الطَّالِبُ
يُفْعَلَانِ	لَنْ يُفْعَلَا	لَمْ يُفْعَلَا	الطَّالِبَانِ
تُفْعَلَانِ	لَنْ تُفْعَلَا	لَمْ تُفْعَلَا	الطَّالِبَاتِ
يُفْعَلُونَ	لَنْ يُفْعَلُوا	لَمْ يُفْعَلُوا	الطُّلَّابِ
يُفْعَلْنَ	لَنْ يُفْعَلْنَ	لَمْ يُفْعَلْنَ	الطَّالِبَاتِ

Muzari fiilin tabloda verilen mansûb halleri, كَيْ، لَنْ، أَنْ، gibi nasb edatları ile, meczûm halleri ise مَنْ، مَنْ، vb. bazı şart edatları، لَمَّا، لَمْ، lâ-m-ı taleb (ل) ve lâ-yı nâhiye (لَا) gibi cezm edatları ile birlikte kullanılır. Diğer durumlarda ise fiilin merfû halleri kullanılacaktır. Aşağıda, aynı öğeye karşılık gelmesine rağmen, birlikte kullanıldığı edatlara ya da üsluba göre merfû, mansûp ve meczûm olarak gelebilen muzari fiillere çeşitli örnekler verilmiştir. Örneklere bakıldığında muzari fiiller,

a) fiil cümlesinin temel öğesi olabilir:

مرفوع	منصوب	مجزوم
يَكْتُبُ الطَّالِبُ الدَّرْسَ.	لَنْ يَكْتُبَ الطَّالِبُ الدَّرْسَ.	لَمْ يَكْتُبِ الطَّالِبُ الدَّرْسَ.
إِنَّ يَكْتُبُ الطَّالِبُ الدَّرْسَ.	أَنْ يَكْتُبَ الطَّالِبُ الدَّرْسَ...	إِنْ يَكْتُبِ الطَّالِبُ الدَّرْسَ...

b) aldığı fâil, mef'ûlun bih vb. diğer öğeleri ile birlikte, isim cümlesinin haber öğesi olabilir:

مرفوع	منصوب	مجزوم
الطَّالِبُ يَكْتُبُ الدَّرْسَ.	الطَّالِبُ لَنْ يَكْتُبَ الدَّرْسَ.	الطَّالِبُ لَمْ يَكْتُبِ الدَّرْسَ.

c. aslı isim cümlesi olan bir yapının haber öğesi olabilir (inne vb., kâne vb.lerinin haberi ve zanne vb.'lerinin ikinci mef'ûlü, a'leme vb. fiille- rin üçüncü mef'ûlü):

مرفوع	منصوب	مجزوم
إِنَّ الطَّالِبَ يَكْتُبُ الدَّرْسَ.	إِنَّ الطَّالِبَ لَنْ يَكْتُبَ الدَّرْسَ.	إِنَّ الطَّالِبَ لَمْ يَكْتُبِ الدَّرْسَ.
كَانَ الطَّالِبُ يَكْتُبُ الدَّرْسَ.	كَانَ الطَّالِبُ لَنْ يَكْتُبَ الدَّرْسَ.	كَانَ الطَّالِبُ لَمْ يَكْتُبِ الدَّرْسَ.
ظَنَنْتُ الطَّالِبَ يَكْتُبُ الدَّرْسَ.	ظَنَنْتُ الطَّالِبَ لَنْ يَكْتُبَ الدَّرْسَ.	ظَنَنْتُ الطَّالِبَ لَمْ يَكْتُبِ الدَّرْسَ.
أَعْلَمْتِي الْأَسْتَاذُ الطَّالِبَ يَكْتُبُ الدَّرْسَ.	أَعْلَمْتِي الْأَسْتَاذُ الطَّالِبَ لَنْ يَكْتُبَ الدَّرْسَ.	أَعْلَمْتِي الْأَسْتَاذُ الطَّالِبَ لَمْ يَكْتُبِ الدَّرْسَ.

d. nekra bir isimden (mevsûftan) sonra sıfat olarak gelebilir:

مرفوع	منصوب	مجزوم
طالبٌ يَكْتُبُ الدرسَ...	طالبٌ لَنْ يَكْتُبَ الدرسَ...	طالبٌ لَمْ يَكْتُبِ الدرسَ...

e. hâl ögesine karşılık gelebilir:

مرفوع	منصوب	مجزوم
رَأَيْتُ الطالبَ يَكْتُبُ الدرسَ.	-	رَأَيْتُ الطالبَ لَمْ يَكْتُبِ الدرسَ.

f. atıf grubunda kullanılabilir:

مرفوع	منصوب	مجزوم
الطالبُ يَكْتُبُ الدرسَ وَيَسْتَمِعُ إِلَى المُدْرَسِ.	الطالبُ لَنْ يَكْتُبَ الدرسَ وَيَسْتَمِعُ إِلَى المُدْرَسِ.	الطالبُ لَمْ يَكْتُبِ الدرسَ وَيَسْتَمِعُ إِلَى المُدْرَسِ.

g. masdar edatları ile birlikte müevvel masdar olarak kullanılabilir:

مرفوع	منصوب	مجزوم
..لَوْ يَكْتُبُ الطالبُ الدرسَ..	..أَنْ يَكْتُبَ الطالبُ الدرسَ..	..أَنْ لَمْ يَكْتُبِ الطالبُ الدرسَ..

Örneklerde de görüleceği üzere, altı çizili muzari fiillerin lâmel-fiillerinde (üçüncü kök harfinde) meydana gelen ses değişiklikleri, fiilin, cümlelerin herhangi bir ögesine karşılık gelmesinden kaynaklanmamaktadır. Bunu, örneğin haber ögesine karşılık gelen fiil cümlelerinde fiillerin birlikte kullanıldığı edata ya da içinde geçtiği cümleye göre bazen merfû, bazen mansûb bazen de meczûm olarak kullanılmasından anlayabiliriz. Şu halde, büyük cümlelerin -yan yargı bildirsın ya da bildirmesin- herhangi bir ögesine karşılık gelen yapılar, müfret isim ya da müfret isim hükmündeki kelime grupları olduğuna ve cümle öğeleri ya merfû ya da mansûb olabileceğine göre⁷ hemen şu soruyu sorabiliriz: Madem ki cezm olgusu, cümle ögesinin bir i'râb şekli değildir, o halde meczûm muzari fiilin cümle içindeki konumu nedir? Bunun cevabını, -görüldüğü üzere- fiillerin bir ögeye karşılık gelmesinde değil, örneğin birlikte kullanıldığı edatta aramalıyız⁸.

⁷ Bkz. Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları...*, s. 79-89. Fiiller, sözlük ve yapısal anlamları ile birlikte bir bütün olarak ortaya çıkan yapılar olduğundan ya başlı başına bağımsız (müfrit/tâm) bir anlam (yargı) bildirirler -ki bu durumda ondan, cümle olarak söz ederiz- ya da bir kelime grubunun ögesi durumunda (ki bu durumda ondan, cümle olarak değil müfret ismin yerini tutan bir kelime grubu olarak söz ederiz) bulunurlar.

⁸ Diğer bir soru da şudur: Fiiller, tek başlarına cümlelerin herhangi bir ögesine karşılık gelebilir mi? Cevabımız şudur: Hayır. Çünkü fiiller, bir kelime olmaktan ziyade yargı

Muzari fiiller, birçok açıdan ele alınabilir. Biz bu çalışmada muzari fiilleri, çekim tablosu ve i'râbı açısından ele alacağız.

1. Çekimi Açısından Muzari Fiiller

Muzari fiillere çekim açısından baktığımızda onların, özellikle muhtasar kitaplarda, önce gaip (III. şahıs zamirleri) müzekker, sonra gaip müennes, sonra muhatap (II. şahıs zamirleri) müzekker ve muhatap müennes, daha sonra da mütekellim (I. şahıs) zamirlerine göre bir sıralama yapılmak suretiyle çekimlendiğini görüyoruz. Bu durumu tablo olarak şu şekilde gösterebiliriz.

الفعل المضارع وتصريفاته			الضمائر	
المقترن بأداة الجزم	المقترن بأداة النصب	المجزء من النواصب والجوازم		
يُفَعِّلُ	يُفَعِّلُ	يُفَعِّلُ	هو	ضمائر الغائب
يُفَعِّلَا	يُفَعِّلَا	يُفَعِّلَانِ	هما	
يُفَعِّلُوا	يُفَعِّلُوا	يُفَعِّلُونَ	هم	
تَفَعَّلُ	تَفَعَّلُ	تَفَعَّلُ	هي	ضمائر الغائبة
تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَانِ	هما	
يُفَعِّلُنَّ	يُفَعِّلُنَّ	يُفَعِّلُنَّ	هن	

bildiren bir bütündür ve ancak bu bütün, daha büyük bir cümlenin bir ögesine karşılık gelebilir. Daha büyük bir cümlenin bir ögesine karşılık geldiğinde ise müfret ve mebnî isim konumunda olurlar. Cümlelerin, müfret mebnî isimler gibi ref', nasb ve cer mahallinde i'râb edilmesinin sebebi de budur.

Cümle ögesine karşılık gelen isimler i'râb edilirken onların ya merfû ya da mansûb olarak geldiğinden bahsedilir. Örneğin, isim cümlesinin mübteda ögesine, isim cümlesinin haber ögesine, *inne'* nin haberine, *kâne'* nin ismine, ... ve fiil cümlesinin fâil ögesine karşılık gelen tüm mu'rab isimler merfû; fiilin fâil dışındaki tüm ögelerine (beş mef'ûller ve hâl), *inne'* nin ismine, *kâne'* nin haberine... karşılık gelen mu'rab isimler ise mansûp olurlar. Cümle ögelerine baktığımızda hiçbirinin mecrûr olmadığını görürüz. Çünkü mecrûr kelimeler, birlikte kullanılan diğer kelimelerle birlikte "bir kelime grubu" oluştururlar. Bir ögeye karşılık gelen kelime grubunun bütünüdür, ref' ya da nasb mahallinde olduğunun söylenmesi de bunun açık delilidir. Fiillere gelince onlar da -bir kelime grubu olduklarından dolaydır ki- daha büyük bir cümlenin herhangi bir ögesine karşılık geldiğinde yine ref' ya da nasb mahallinde olduğu söylenecektir. Fiil cümlesi dâhil tüm cümle türleri, kelime grubunun bir elemanı olması halinde, örneğin sıfat olarak gelmesi halinde, i'râbı, mevsûfuna tâbi olduğundan, mevsûfu merfû/ref' mahallinde ise kendisi de ref' mahallinde, mansûb/nasb mahallinde ise kendisi de nasb mahallinde, mecrûr/cer mahallinde ise kendisi de cer mahallinde i'râb edilir.

تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَ	تَفَعَّلَ	أَنْتَ	ضمائر المخاطَب
تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَانِ	أَنْتَما	
تَفَعَّلُوا	تَفَعَّلُوا	تَفَعَّلُونَ	أَنْتَم	
تَفَعَّلِي	تَفَعَّلِي	تَفَعَّلِيْنَ	أَنْتِ	ضمائر المخاطَبَة
تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَا	تَفَعَّلَانِ	أَنْتَما	
تَفَعَّلَنْ	تَفَعَّلَنْ	تَفَعَّلَنْ	أَنْتَ	ضمائر المخاطَبَة
أَفْعَلْ	أَفْعَلْ	أَفْعَلْ	أَنَا	
نَفْعَلْ	نَفْعَلْ	نَفْعَلْ	نَحْنُ	ضمائر المتكلم

Yukarıdaki tablo, fiil çekimlerini vermek amacıyla oluşturulmuş olsa da zamirleri ön plana almakta ve mezkûr fiiller, isim cümlesinin haber ögesine karşılık geldikleri için de sayı değeri ve tür açısından mübteda ve haber arasında bulunması gereken mutabakata/uyuma dikkat çekmektedir. Bu tabloda *zamirler*, belli bir sistem içinde alt alta dizilmişlerdir ama *fiiller*, dağınık haldedir.

Muzari fiilleri, yukarıdaki tabloda olduğu gibi zamir merkezli bir tasnif yerine, aşağıdaki tabloda olduğu gibi, aldığı ekleri dikkate alarak, diğer bir ifadeyle lâmel-fiil (üç kök harfli fiillerin üçüncü harfi, diğer bir ifadeyle fiillerin son kök harfi) merkezli bir sınıflandırma yapılacak olursa bu, daha yararlı olacaktır. Lâmel-fiil merkezli sınıflandırmada muzari fiiller müfret yapılar, *ef'âl-i hamse* ve *nûn-ı nisve*'li yapılar olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir:

تصريف الفعل المضارع مع الضمائر . يَكْتُبُ				
	المقترن بأداة الجزم	المقترن بأداة النصب	المجزء من النواصب والجزاء	
الأفعال المفردة	أَكْتُبُ أَرْمِ أَرْضَ أَدْعُو	أَكْتُبُ أَرْمِي أَرْضِي أَدْعُو	أَكْتُبُ أَرْمِي أَرْضِي أَدْعُو	أنا
	نَكْتُبُ تَرْمِ تَرْضَ تَدْعُو	نَكْتُبُ تَرْمِي تَرْضِي تَدْعُو	نَكْتُبُ تَرْمِي تَرْضِي تَدْعُو	نحن
	يَكْتُبُ يَرْمِ يَرْضَ يَدْعُو	يَكْتُبُ يَرْمِي يَرْضِي يَدْعُو	يَكْتُبُ يَرْمِي يَرْضِي يَدْعُو	هو
	تَكْتُبُ تَرْمِ تَرْضَ تَدْعُو	تَكْتُبُ تَرْمِي تَرْضِي تَدْعُو	تَكْتُبُ تَرْمِي تَرْضِي تَدْعُو	هي، أنت
الأفعال الخمسة	يَكْتُبَا يَرْمِيَا يَرْضِيَا يَدْعُوا	يَكْتُبَا يَرْمِيَا يَرْضِيَا يَدْعُوا	يَكْتُبَانِ يَرْمِيَانِ يَرْضِيَانِ يَدْعَوَانِ	هما، أنتما
	تَكْتُبَا تَرْمِيَا تَرْضِيَا تَدْعُوا	تَكْتُبَا تَرْمِيَا تَرْضِيَا تَدْعُوا	تَكْتُبَانِ تَرْمِيَانِ تَرْضِيَانِ تَدْعَوَانِ	هما، أنتما
	يَكْتُبُوا يَرْمُوا يَرْضُوا يَدْعُوا	يَكْتُبُوا يَرْمُوا يَرْضُوا يَدْعُوا	يَكْتُبُونَ يَرْمُونَ يَرْضُونَ يَدْعُونَ	هم
	تَكْتُبُوا تَرْمُوا تَرْضُوا تَدْعُوا	تَكْتُبُوا تَرْمُوا تَرْضُوا تَدْعُوا	تَكْتُبُونَ تَرْمُونَ تَرْضُونَ تَدْعُونَ	أنتم
	تَكْتُبِي تَرْمِي تَرْضِي تَدْعِي	تَكْتُبِي تَرْمِي تَرْضِي تَدْعِي	تَكْتُبِينَ تَرْمِينَ تَرْضِينَ تَدْعِينَ	أنتِ

الأفعال	يَكْتُبْنَ تَرْمِئْنَ يَرْضَيْنَ يَدْعُونَ	يَكْتُبْنَ تَرْمِئْنَ يَرْضَيْنَ يَدْعُونَ	يَكْتُبْنَ تَرْمِئْنَ يَرْضَيْنَ يَدْعُونَ	هن
المتصلة بها نون النسوة	تَكْتُبْنَ تَرْمِئْنَ تَرْضَيْنَ تَدْعُونَ	تَكْتُبْنَ تَرْمِئْنَ تَرْضَيْنَ تَدْعُونَ	تَكْتُبْنَ تَرْمِئْنَ تَرْضَيْنَ تَدْعُونَ	أنتن

Verdiğimiz tabloda zamirler, dağınık halde bulunsalar da son harf açısından farklı türdeki fiiller, belli bir sistem içinde sıralı bir şekilde alt alta dizilmişler ve ortak özellikteki çekimler bir araya getirilmiştir.

Muzari fiil çekimleri tasnif edilirken ve öğretilirken, ortak yönleri dikkate alınarak yapılmış çekimlerinin bir araya getirildiği yukarıdaki tabloya göre hareket edilmesinin, fiillerin, *aşşâm-ı seb 'â*'ya göre çekimlenirken meydana gelecek ses değişimlerinin izâhında hem daha az çaba sarfedilmesi hem de tekrardan kaçınılması gibi bir faydası olacaktır. Diğer taraftan, muzari fiil çekimleri için söz konusu edilen *ef'âl-i hamse* terimi ile mebnî fiiller arasında sayılan *nûn-ı nisve* zamirine bitişmiş çekimler de yukarıda verdiğimiz lâmel-fiil merkezli çekim tablosunu öngörmektedir.

Yukarıdaki tabloda zikredilen ve *nûn-ı nisve* zamiri almış çekimlerin ortak özelliği, bunların mebnî yapılar olması ve hiçbir cümlede *i'rab* türünden herhangi bir ses değişikliğine uğramamasıdır. *Ef'âl-i hamse* adı altında zikredilen yapıları ise aşağıda ele alacağız. Müfret siygalar adı altında topladığımız çekimlerin temel özelliği ise mu'rab oluşları yani son harfinin, cümle içindeki yeri ya da birlikte kullanıldığı edatlara bağlı olarak bazı ses değişimlerine maruz kalmalarıdır.

Muzari fiiller için söz konusu ettiğimiz lâmel-fiil merkezli fiil çekimi yaklaşımımızı, biraz farklı şekilde mazi fiile de uygulayabiliriz. Mazi fiiller için oluşturulan geleneksel çekim tabloları da zamir merkezlidir. Aşağıdaki tabloya bakalım.

تصريف الفعل الماضي مع الضمائر	
الأفعال المختلفة	الضمائر
كَتَبَ رَمَى رَضِيَ دَعَا	هو
كَتَبْنَا رَمَيْنَا رَضِينَا دَعَوْنَا	هما
كَتَبُوا رَمَوْا رَضَوْا دَعَوْا	هم
كَتَبْتَ رَمَيْتَ رَضَيْتَ دَعَيْتَ	هي
كَتَبْنَا رَمَيْنَا رَضِينَا دَعَوْنَا	هما
كَتَبْتَنِي رَمَيْتَنِي رَضَيْتَنِي دَعَيْتَنِي	هن

كَتَبْتَ رَمَيْتَ رَضَيْتَ دَعَوْتَ	أَنْتَ	ضمائر المخاطب
كَتَبْتُمْ رَمَيْتُمْ رَضَيْتُمْ دَعَوْتُمْ	أَنْتُمْ	
كَتَبْتُمْ رَمَيْتُمْ رَضَيْتُمْ دَعَوْتُمْ	أَنْتُمْ	
كَتَبْتِ رَمَيْتِ رَضَيْتِ دَعَوْتِ	أَنْتِ	ضمائر المخاطبة
كَتَبْتُمْ رَمَيْتُمْ رَضَيْتُمْ دَعَوْتُمْ	أَنْتُمْ	
كَتَبْتِ رَمَيْتِ رَضَيْتِ دَعَوْتِ	أَنْتِ	
كَتَبْتُ رَمَيْتُ رَضَيْتُ دَعَوْتُ	أَنَا	ضمائر المتكلم
كَتَبْنَا رَمَيْنَا رَضَيْنَا دَعَوْنَا	نَحْنُ	

Yukarıdaki tabloda, mazi fiiller, müzekker müfret/ikil/çoğul, müennes müfret/ikil/çoğul, müzekker muhatap müfret/ikil/çoğul, müennes muhatap müfret/ikil/çoğul ve mütekellim müfret/ikil/çoğul sıralamasında zamirlere uygun olarak çekimlenmişlerdir. Tablodaki fiil çekimleri, -görüldüğü üzere- mübteda olarak gelen zamir merkezlidir.

Mazi fiilleri, muzari fiil çekim tablosunda yaptığımız gibi, aldığı ekleri dikkate alarak bir sınıflandırma yapacak olursak onları, "lâmel-fiili sâkin olanlar" ile "lâmel-fiili sâkin olmayanlar" şeklinde iki grupta değerlendirebiliriz:

تصريف الفعل الماضي مع الضمائر . كَتَبَ		
الأفعال الماضية المتحركة اللام (lâmel-fiili harekeli mazi fiiller)		الضمائر
		هو
		هما
		هم
		هي
		ها
الأفعال الماضية الساكنة اللام (lâmel-fiili sâkin mazi fiiller)		هن
		أنت
		أنتم
		أنتم

الأفعال الماضية الساكنة اللام (lâmel-fiili sâkin mazi fiiller)	كَتَبْتَ رَمَيْتَ رَضَيْتَ دَعَوْتَ	أنتَ
	كَتَبْتُمَا رَمَيْتُمَا رَضَيْتُمَا دَعَوْتُمَا	أنتما
	كَتَبْتَنِّ رَمَيْتَنِّ رَضَيْتَنِّ دَعَوْتَنِّ	أنتن
	كَتَبْتُ رَمَيْتُ رَضَيْتُ دَعَوْتُ	أنا
	كَتَبْنَا رَمَيْنَا رَضَيْنَا دَعَوْنَا	نحنُ

Lâmel-fiil merkezli oluşturulan mazi fiil çekim tablosu ile geleneksel zamir merkezli oluşturulan mazi fiil çekim tablosunun birbirinden çok farklı olmadığı dikkati çekecektir. Bunun sebebi, lâmel-fiil açısından mazi fiillerin iki farklı şekilde (lâmel-fiili sâkin olanlar ve lâmel-fiili sâkin olmayanlar) gelmesinden kaynaklanmaktadır. Lâmel-fiili sâkin olan mazi fiiller, هُ zamiriyle birlikte değiştiği için zamirlerin dağılımında herhangi bir yer değişikliği yapma gereği duyulmamıştır.

Lâmel-fiil merkezli fiil çekimi yaklaşımımızı, emir fiillerine de uygulayabiliriz. Aşağıda tablo, geleneksel zamir merkezli emir fiili çekim tablosunu göstermektedir.

تصريف فعل الأمر مع الضمائر	الضمائر	
اُكْتُبْ لِرْمِ اِرْضْ اُدْعُ	أنتَ	ضمائر المخاطب
اُكْتُبَا لِرْمِيَا اِرْضِيَا اُدْعُوا	أنتما	
اُكْتُبُوا لِرْمُوا اِرْضُوا اُدْعُوا	أنتم	
اُكْتُبِي لِرْمِي اِرْضِي اُدْعِي	أنتِ	ضمائر المخاطبة
اُكْتُبِيَا لِرْمِيَا اِرْضِيَا اُدْعُوا	أنتما	
اُكْتُبِيَنَّ لِرْمِيَنَّ اِرْضِيَنَّ اُدْعِيَنَّ	أنتن	

Aşağıda ise lâmel-fiil merkezli emir fiili çekim tablosu verilmiştir.

تصريف فعل الأمر مع الضمائر	الضمائر	
الأفعال الماضية الساكنة اللام	اُكْتُبْ لِرْمِ اِرْضْ اُدْعُ	أنتَ
	اُكْتُبِيَنَّ لِرْمِيَنَّ اِرْضِيَنَّ اُدْعِيَنَّ	أنتن

الأفعال الماضية المتحركة اللام	أَكْتَبَا إِزْمِيَا إِزْصِيَا أَدْعُوا	أنتما (مذ، مؤ)
	أَكْتَبُوا إِزْمُوا إِزْصُوا أَدْعُوا	أنتم
	أَكْتَبِي إِزْمِي إِزْصِي أَدْعِي	أنتِ

Yukarda verdiğimiz her iki tablo da incelendiğinde, lâmel-fiil merkezli emir fiili çekim tablosunun, ortak özellikteki fiil çekimlerini bir araya getirdiği açıkça görülecektir. Bu da bize, lâmel-fiil merkezli fiil çekimlerinin, kendisine, kelimenin yapısını konu edinen Sarf ilmine daha uygun düşeceğini göstermektedir. Zamir merkezli fiil çekimleri ise daha çok, cümleyi ve sözdizimini kendisine konu edinen Nahiv ilmine uygun düşer.

Lâmel-fiil merkezli fiil çekimi yaklaşımımızı ortaya koyduğumuza göre şimdi, muzari fiilleri i'râb/binâ açısından inceleyebiliriz. Bunun için önce genel hatlarıyla -kısaca- fiillerin i'râb/binâ yönü üzerinde duralım. Daha sonra da muzari fiilleri daha etraflıca incelemeye çalışalım.

2. İrap ve Muzari Fiiller

Burada, muzari fiilin mu'rab ya da mebnî oluşunu tartışacağımıza göre önce i'râb, binâ ve âlâmetleri üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır.

İ'râbın, birbirine yakın birçok tanımı yapılmıştır⁹. Bunlardan biri, İbn Hişâm el-Enşârî (ö. 761 h.)'nin, "İ'râb, mütemekkin ismin ya da [tekit ya da *nûn*-ı nisve'ye bitişmemiş] muzari fiilin sonunda, âmilden kaynaklanan zâhir ya da mukadder bir etkidir"¹⁰ şeklinde yaptığı tanımıdır. Günümüzde yapılan i'râb tanımları da bunlardan farklı değildir. Örneğin 'Abbâs Hâsan, i'râb için "kendisinden önce gelen âmillerin değişmesiyle lafzın sonundaki âlâmetin değişmesi ve âmilin gerektirdiği şeydir"¹¹ derken, Muştâfâ el-Ğalâbeynî de şunu söyler: "İ'râb, âmilin, kelime sonunda ortaya koyduğu etkidir. Böylece, kelimenin sonu, söz konusu âmilin gerektirdiği şeye göre merfû, mansûb, mecrûr ya da meczûm olur"¹².

İ'râba dair yapılan açıklamaları da dikkate alarak şu şekilde bir tanım yapabiliriz: *İ'râb, bir kelime ya da kelime grubunun, cümle ya da terkib*

⁹ Çeşitli i'râb tanımlarını bir arada görmek için bkz. Civelek, Yakup, *Arap Dilinde İ'râb Olgusu*, Araştırma Yay., Ankara, 2003, s. 15-22.

¹⁰ Bkz. İbn Hişâm el-Enşârî, *Şerhu Şu'zûri'z-zeheb*, s. 41.

¹¹ Bkz. 'Abbâs Hâsan, *a.g.e.*, I, 74.

¹² Bkz. el-Ğalâbeynî, *a.g.e.*, I, 18.

içinde bulunduğu yerden veyahut birlikte kullanıldığı diğer kelimelerden kaynaklanan ve kelimelerin son harflerinde meydana gelen (-lafzî i'râb-) ya da gelmesi beklenen (-takdîrî ve mahallî i'râb-) hareke (ünlü) değişimidir.

İsimler, i'râb yönü ve i'râb hareketleri açısından incelenirken, önce, son harfi, türü, sayı değeri ve tenvinlenip tenvinlenememesi açısından tasnif edilmektedir. İsimler, son harfi açısından dört gruba (sahîh, memdûd, maksûr ve mankûs); türü açısından iki gruba (müennes ve müzeker); sayı değeri açısından üç (tekil, ikil ve çoğul) ve tenvîn açısından ise iki (munsarif ve gayr-ı munsarif) gruba ayrılmaktadır. İster yalın ister el takılı isterse muzaf halde kullanılsın -mu'râb isimlerin, merfû, mansûb ve mecrûr olabilecekleri de düşünülürken- i'râb açısından Arap Dilinde isimler, aşağıdaki cümlelerde olduğu gibi karşımıza 9 farklı şekilde çıkaraktır.

1. Tekil isimler

أ) جَاءَ مُدْرَسٌ * جَاءَ الْمُدْرَسُ * جَاءَ مُدْرَسُ الصَّفِّ *** جَاءَتْ مُدْرَسَةٌ * جَاءَتْ الْمُدْرَسَةُ * جَاءَتْ مُدْرَسَةُ الصَّفِّ

ب) رَأَيْتُ مُدْرَسًا * رَأَيْتُ الْمُدْرَسَ * رَأَيْتُ مُدْرَسَ الصَّفِّ *** رَأَيْتُ مُدْرَسَةً * رَأَيْتُ الْمُدْرَسَةَ * رَأَيْتُ مُدْرَسَةَ الصَّفِّ

ج) سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسٍ * سَلَّمْتُ عَلَى الْمُدْرَسِ * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسِ الصَّفِّ *** * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَةٍ * سَلَّمْتُ عَلَى الْمُدْرَسَةِ * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَةِ الصَّفِّ

2. İkil isimler

أ) جَاءَ مُدْرَسَانِ * جَاءَ الْمُدْرَسَانِ * جَاءَ مُدْرَسَا الصَّفِّ *** جَاءَتْ مُدْرَسَتَانِ * جَاءَتْ الْمُدْرَسَتَانِ * جَاءَتْ مُدْرَسَتَا الصَّفِّ

ب) رَأَيْتُ مُدْرَسَتَيْنِ * رَأَيْتُ الْمُدْرَسَتَيْنِ * رَأَيْتُ مُدْرَسَتَيْ الصَّفِّ *** رَأَيْتُ مُدْرَسَتَيْنِ * رَأَيْتُ الْمُدْرَسَتَيْنِ * رَأَيْتُ مُدْرَسَتَيْ الصَّفِّ

ج) سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَيْنِ * سَلَّمْتُ عَلَى الْمُدْرَسَيْنِ * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَيْ الصَّفِّ *** * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَتَيْنِ * سَلَّمْتُ عَلَى الْمُدْرَسَتَيْنِ * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَتَيْ الصَّفِّ

3. Düzenli eril çoğul isimler

أ) جَاءَ مُدْرَسُونَ * جَاءَ الْمُدْرَسُونَ * جَاءَ مُدْرَسُو الصَّفِّ

ب) رَأَيْتُ مُدْرَسِينَ * رَأَيْتُ الْمُدْرَسِينَ * رَأَيْتُ مُدْرَسِي الصَّفِّ

ج) سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسِينَ * سَلَّمْتُ عَلَى الْمُدْرَسِينَ * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسِي الصَّفِّ

4. Düzenli dişil çoğul isimler

- (ا) جَاءَتْ مُدْرَسَاتٌ * جَاءَتْ الْمُدْرَسَاتُ * جَاءَتْ مُدْرَسَاتِ الصَّفِّ
 (ب) رَأَيْتُ مُدْرَسَاتٍ * رَأَيْتُ الْمُدْرَسَاتِ * رَأَيْتُ مُدْرَسَاتِ الصَّفِّ
 (ج) سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَاتٍ * سَلَّمْتُ عَلَى الْمُدْرَسَاتِ * سَلَّمْتُ عَلَى مُدْرَسَاتِ الصَّفِّ

5. Düzensiz çoğul isimler

- (ا) جَاءَ طُلَّابٌ * جَاءَ الطُّلَّابُ * جَاءَ طُلَّابُ الصَّفِّ *** جَاءَتْ نِسَاءٌ * جَاءَتْ النِّسَاءُ * جَاءَتْ نِسَاءُ الْمَدِينَةِ
 (ب) رَأَيْتُ طُلَّابًا * رَأَيْتُ الطُّلَّابِ * رَأَيْتُ طُلَّابِ الصَّفِّ *** رَأَيْتُ نِسَاءً * رَأَيْتُ النِّسَاءِ * رَأَيْتُ نِسَاءُ الْمَدِينَةِ
 (ج) سَلَّمْتُ عَلَى طُلَّابٍ * سَلَّمْتُ عَلَى الطُّلَّابِ * سَلَّمْتُ عَلَى طُلَّابِ الصَّفِّ *** سَلَّمْتُ عَلَى نِسَاءٍ * سَلَّمْتُ عَلَى النِّسَاءِ * سَلَّمْتُ عَلَى نِسَاءِ الْمَدِينَةِ

6. Gayr-ı munsarif isimler

سَلَّمْتُ عَلَى أَحْمَدَ * رَأَيْتُ أَحْمَدَ * جَاءَ أَحْمَدُ

7. Esmâ-i hamse

جَاءَ أَخْوَاكَ * رَأَيْتُ أَخَاكَ * سَلَّمْتُ عَلَى أُخِيكَ

8. Maksûr isimler

- (ا) جَاءَ فَتَى * جَاءَ الْفَتَى * جَاءَ فَتَى الْحَيِّ
 (ب) رَأَيْتُ فَتَى * رَأَيْتُ الْفَتَى * رَأَيْتُ فَتَى الْحَيِّ
 (ج) سَلَّمْتُ عَلَى فَتَى * سَلَّمْتُ عَلَى الْفَتَى * سَلَّمْتُ عَلَى فَتَى الْحَيِّ

9. Mankûs isimler

- (ا) جَاءَ قَاضٍ * جَاءَ الْقَاضِي * جَاءَ قَاضِي الْمَحْكَمَةِ
 (ب) رَأَيْتُ قَاضِيًا * رَأَيْتُ الْقَاضِي * رَأَيْتُ قَاضِي الْمَحْكَمَةِ
 (ج) سَلَّمْتُ عَلَى قَاضٍ * سَلَّمْتُ عَلَى الْقَاضِي * سَلَّمْتُ عَلَى قَاضِي الْمَحْكَمَةِ

Örneklere geçen altı çizili isimlerin i'râbını şu şekilde özetleyebiliriz:

Birinci, dördüncü, beşinci ve altıncı (1., 4., 5. ve 6.) gruba giren isimlerin ref' alâmeti (a grupları) damme; ikinci (2.) gruba giren isimlerin ref' alâmeti *elif*; üçüncü ve yedinci (3. ve 7.) gruba giren isimlerin ref' alâmeti ise *vâv*'dir.

Birinci, beşinci ve altıncı (1., 5. ve 6.) gruba giren isimlerin nasb alâmeti (b grupları) fetha; ikinci ve üçüncü (2. ve 3.) gruba giren isimlerin

nasb alâmeti *yâ*; dördüncü (4.) gruba giren isimlerin nasb alâmeti kesra; yedinci (7.) gruba giren isimlerin nasb alâmeti ise *elif* dir.

Birinci, dördüncü ve beşinci (1., 4. ve 5.) gruba giren isimlerin cer alâmeti (c grupları) kesra; ikinci, üçüncü ve yedinci (2., 3. ve 7.) gruba giren isimlerin cer alâmeti *yâ*; altıncı (6.) gruba giren isimlerin cer alâmeti ise fetha'dır.

8 ve 9. gruba giren (9. grubun b grubundakiler hâriç) isimler ise i'râb alâmetleri son harf üzerinde görülmediği/telaffuz edilmediği/edilemediği için ref' halinde damme, nasb halinde fetha ve cer halinde ise kesra hareketleriyle mu'rab olduğu varsayılır yani takdîr i'râbları yapılır. Daha doğru bir ifadeyle, ses değişimine uğramamış derin yapıları dikkate alınır. Takdir edilen i'râb alâmetlerinin sadece fetha, kesra ve damme olması dikkat çekicidir. Aynı durum, mebnîlik için de söz konusudur. Mebnî bir isim, harf ya da fiil, i'râb edilirken feth, kesr ve damm üzere mebnî olduğu söylenir.

i'râb alâmetlerine baktığımızda bunların ya lâmel-fiil üzerinde ya da lâmel-fiile bitişik olarak veyahut lâmel-fiile bitişik harf üzerinde ortaya çıktığını ve lâmel-fiil ile i'râb alâmeti arasına isim türünden yabancı bir kelimenin girmediğini görüyoruz. İsimlerin i'râb alâmetlerine tekrar bakılacak olursa bunların kısa (fetha, kesra ve damme) ya da uzun ünlüler (*elif*, *vâv* ve *yâ*) olduğu fark edilecektir. Bunlar arasında *hazif* türünden bir i'râb alâmetinin bulunmaması da dikkat çekmektedir.

İsimlerin i'râbında *hazif* türünden bir i'râb alâmetinin bulunmaması yadırganacak bir durum değildir. Çünkü Arap dilinde 28 sessiz harfin fethalı, dammeli, kesralı ve sâkin olmak üzere dört farklı kullanımı vardır. Bir kelime terkip içine girdiğinde, son harfinde meydana gelen ses değişimi de ancak bu dört kullanım çerçevesinde meydana gelmelidir. *Elif*, *vâv* ve *yâ* ise kısa ünlülerin yani fetha, kesra ve damme'nin uzatılmasından (med) ibaret olup, *elif*'in varlığı kendisinden önceki fetha'ya, *vâv*'ın varlığı damme'ye, *yâ*'nın varlığı ise kesra'ya bağlıdır. Dolayısıyla, i'râb alâmeti olarak fetha yerine fetha'dan sonra gelen *elif*'in, damme yerine damme'den sonra gelen *vâv*'ın ve kesra yerine kesra'dan sonra gelen *yâ*'nın görülmesi yadırganmaz.

Fiillerin i'râbına gelince, genel yaklaşıma göre mazi¹³ ve emir fiillerinin mebnî olduğu kabul edilmektedir¹⁴. Muzari fiillerden ise nûn-ı nisve'ye ve direkt olarak tekit nûnu'na bitişmiş olanları mebnî, diğerleri ise mu'rab olarak görülmektedir¹⁵. Mu'rab kabul edilenler arasında e'âl-i hamse çekim grubu da bulunmaktadır ki burada tartışmak istediğimiz hususlardan biri de budur.

Geçmişte ve günümüzde genel kabul gören temel yaklaşıma göre fiillerin mebnîlik durumu aşağıdaki tabloda olduğu gibidir:

الأفعال المبنيّة			
	فعل الأمر	الفعل المضارع	الفعل الماضي
مبني على السكون	(أَنْتَ) أَكْتُبُ	يَكْتُبُ ، تَكْتُبُ	كَبْتُ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتُ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ
	(أَنْتِ) أُكْتُبِينَ	يَكْتُبْنَ ، تَكْتُبْنَ	كَبْتِ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتِ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتِ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتِ ، كَتَبْتُمْ
		يُكْتُبُ ، تَكْتُبُ	كَبْتُ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتُ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ
		يُكْتُبِينَ ، تَكْتُبِينَ	كَبْتِ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتِ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتِ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتِ ، كَتَبْتُمْ
مبني على الفتح		يَكْتُبُ ، تَكْتُبُ	كَبْتُ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتُ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ
		يَكْتُبِينَ ، تَكْتُبِينَ	كَبْتِ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتِ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتِ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتِ ، كَتَبْتُمْ
مبني على الفتح المقدر على الحرف الأخير (في رمى ودعا) المحذوف (في رمث ودعث)		يَكْتُبُ ، تَكْتُبُ	كَبْتُ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتُ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ
مبني على الضم		يَكْتُبُ ، تَكْتُبُ	كَبْتُ ، كَبْتُمْ ، كَبَيْتُ ، كَبَيْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ ، كَتَبْتُ ، كَتَبْتُمْ

¹³ Mazi fiillerin mebnîliği hakkında icmâ vardır. Bkz. es-Suyutî, *a.g.e.*, I, 58; Daḥîl el-
Avvâd, *a.g.t.*, s. 103.

¹⁴ Bkz. Dipnot 5.

¹⁵ Fiillerin i'râb ve binâ ilişkisi için bkz. *El-fıyyetu'bn-i Mâlik*, beyit no: 19-20, 676.

علامات البناء للأفعال			
حذف	فتح	ضمّ	سكون
حذف التون : في فعل الأمر المتصل بواو الجماعة وألف الاثنين وياء المتخاطبة وفعل الأمر المعتل الآخر غير المتصل بأيّ ضمير رفع	الأفعال الماضية الصحيحة الآخر والمعتلة الآخر غير المتصلة بأيّ ضمير رفع ، الأفعال الماضية المتصلة بألف الاثنين ، الأفعال المضارعة المتصلة بنون التأكيد	الأفعال الماضية المتصلة بواو الجماعة	الأفعال الماضية المتصلة بضمائر الرفع المتصلة المتحركة ، الأفعال الماضية المتصلة بنون النسوة ، فعل الأمر الصحيح الآخر للمخاطب ، الأفعال المضارعة المتصلة بنون النسوة
	مباشرة		

Tablolarda verilen ve mebrû olarak zikredilen fiillerin lâmel-fiilinin harekesinin lafzen telaffuz edilmediği/edilemediği çekimlerde mebrûlik alâmeti takdîr edilmektedir. İ'râb alâmetinin takdir edilmesinin sebebi, -daha önceden de belirttiğimiz üzere- i'lâl kuralları gereği meydana gelen ses değişimleridir. Ses düşmesi de bunlar arasındadır.

Tabloda verilen i'râb alâmetlerine baktığımızda bunların ya lâmel-fiil üzerinde ya da lâmel-fiile bitişik olarak veyahut lâmel-fiile bitişik harf üzerinde ortaya çıktığını ve lâmel-fiil ile i'râb alâmeti arasına isim türünden yabancı bir kelimenin girmediğini görüyoruz. İ'râb alâmetlerine tekrar bakacak olursak, kısa ünlülerin (fetha, kesra ve damme) yanında, *hazif* ya da -muzari fiilin i'râb alâmetleri arasında zikredilecek olan- *sübût* terimlerini de görürüz. İ'râb alâmetleri arasında *hazif* (illet harfinin düşmesi) türünün zikredilmesi düşündürücüdür. Çünkü -bizce- illet harfinin düşmesi türünden olan *hazif* de i'lâl kuralları gereği meydana gelen bir ses değişikliğidir. Harfler arasındaki ilişkiden kaynaklanan ses değişimleri (i'lâl, ibdâl, *hazif*, med, idgâm, kalb) ise i'râbla ilgili olmayan hususlardır¹⁷. Muzari fiiller için söz konusu edilecek *nûn*'un *sübût* ve *hazif* ise aşağıda ele alınacaktır. Nâkıs fiillerden رَمَى , دَعَا , رَضِيَ'ye, ref' zamirlerinden *elifu'l-isneyn*, *vâvu'l-cemâ'a* ya da *yâ'u'l-muhâtaba* bitişmesi halinde

¹⁷ Harekeler söz konusu olduğunda şu türden bir açıklama yapılmaktadır: Bilindiği gibi i'râb, ancak bir âmille olur. Âmîl dışındaki sebeplerden dolayı meydana gelen harekeler ya binâ (mebrûlik) harekeleridir veya i'râb ya da binâ ile ilişkili olmayan başka türden harekelerdir. Örneğin *hiffet*, *itbâ*, iki sâkinin bir araya gelmesinden kaçınmak, nakl vb. sebeple ortaya çıkan harekeler, i'râb ya da binâ ile ilişkili olmayan başka türden harekelerdir. Kelimenin iç yapısındaki harekeler de böyledir; kelimenin mu'râb ya da mebrû oluşuyla ilgili değildir: فُعِلَ ، فُعِلَ ، فُعِلَ gibi. Bkz. Dağil el-^cAvvâd, a.g.t., s. 50.

lâmel-fiilin düşmesi ve aynel-fiilin harekesi *fetha* olmadığında da aynel-fiilin *elif, vâv* ve *yâ'*ya uygun bir harekeyle değişmesi de i'lâl türünden bir ses değişimidir.

Yukarıda fiillerin i'râb/binâ durumuyla ilgili verdiğimiz tablo, geleneksel yaklaşımı yansıtmaktadır. Halen yaygın olan da bu yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, haklı olarak binâ harekesi, fiillerin üçüncü kök harfinde (lâmel-fiilde) aranmaktadır. Lâmel-fiilin harekesi, müteharrik ref' zamirlerine ve *nûn-ı nisve'*ye bitiştiğinde, zorunlu olarak sâkin olmaktadır. Fakat fiile, ref' zamirlerinden *elifu'l-isneyn, vâvu'l-cemâ'a* ya da *yâ'u'l-muhâtaba'*dan biri bitiştiğinde lâmel-fiil, hepsi de harekesiz (sâkin) olan bu zamirlerden dolayı, uygun bir hareke ile harekelenmektedir. Bu ses değişikliği *elif, vâv* ve *yâ'*nun bizatihi kendilerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü *elif*'in varlığı kendisinden önceki *fetha'*ya, *vâv*'ın varlığı ise damme'ye ve *yâ'*nun varlığı da kesra'ya bağlıdır. Bu tür fiillerin binâsından (mebnûliğinden) bahsedilirken -emir fiilini i'râb ederken yapıldığı gibi- lâmel-fiilin bırakılıp zamirlerden (*elifu'l-isneyn, vâvu'l-cemâ'a* ve *yâ'u'l-muhâtaba*) sonra gelen *nûn* ile ilgilenilmesi ilginçtir.

Muzari fiillerin mu'râb ya da mebnû oluşuna gelince, bu konuda genel yaklaşım şudur: *Nûn-ı nisve* zamirine bitişen çekimler mebnû, geri kalan çekimler ise mu'râbdır. Aşağıdaki tablo ise yaygın geleneksel yaklaşıma göre dört farklı muzari fiilin (يَكْتُبُ , نَزِي , بَدَعُو ve بَدَعُو) zamirlere göre çekimlerini ve i'râb şekillerini göstermektedir:

	علامات الإعراب	3. الفعل المجزوم	2. الفعل المنصوب	1. الفعل المرفوع	الضمائر
الأفعال المفردة	1. (أ) الأفعال الصحيحة الآخر : مرفوع بضممة ظاهرة (ب) الأفعال المعتلة الآخر : مرفوع بضممة مقدرة على الحرف	أَكْتُبُ	أَكْتُبُ	أَكْتُبُ	أنا
		أَنْزِمُ	أَنْزِمِي	أَنْزِمِي	
		أُرَضُّ	أُرَضِّي	أُرَضِّي	
	2. (أ) الأفعال الصحيحة الآخر والمعتلة غير المفتوحة العين: منصوب بفتحة ظاهرة	نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	نَكْتُبُ	نحن
		نَزِمُ	نَزِمِي	نَزِمِي	
		نُرَضُّ	نُرَضِّي	نُرَضِّي	
	يَكْتُبُ	يَكْتُبُ	يَكْتُبُ	هو	

	(ب) الأفعال المعتلة المفتوحة العين :	يَرْمِي	يَرْمِي	يَرْمِي	
	منصوب بفتحة مقدرة على الحرف الأخر	يَرْمِي	يَرْمِي	يَرْمِي	
هي أنت	3. (أ) الأفعال الصحيحة الآخر :	تَكْتُبُ	تَكْتُبُ	تَكْتُبُ	
	مجزوم بالسكون	تَرْمِي	تَرْمِي	تَرْمِي	
	(ب) الأفعال المعتلة الآخر : مجزوم	تَرْمِي	تَرْمِي	تَرْمِي	
	يحذف الآخر (حرف العلة)	تَدْعُ	تَدْعُ	تَدْعُ	

الضائر	1. الفعل المرفوع	2. الفعل المنصوب	3. الفعل المجزوم	علامات الإعراب
ها (مذ)	يَكْتُبَانِ، يَرْمِيَانِ	يَكْتُبَانِ، يَرْمِيَانِ	يَكْتُبَانِ، يَرْمِيَانِ	1. مرفوع
ها (مؤ)، انتما (مذ، مؤ)	يَرْمِيَانِ، يَدْعُوَانِ	يَرْمِيَانِ، يَدْعُوَانِ	يَرْمِيَانِ، يَدْعُوَانِ	بشوات النون
هم	يَكْتُبُونَ، يَرْمِيُونَ	يَكْتُبُونَ، يَرْمِيُونَ	يَكْتُبُونَ، يَرْمِيُونَ	2. منصوب
أنتم	يَرْمِيُونَ، يَدْعُونَ	يَرْمِيُونَ، يَدْعُونَ	يَرْمِيُونَ، يَدْعُونَ	يحذف النون
أنب	تَكْتُبِينَ، تَرْمِيْنَ	تَكْتُبِينَ، تَرْمِيْنَ	تَكْتُبِينَ، تَرْمِيْنَ	3. مجزوم
	تَرْمِيْنَ، تَدْعِيْنَ	تَرْمِيْنَ، تَدْعِيْنَ	تَرْمِيْنَ، تَدْعِيْنَ	يحذف النون
هن	يَكْتُبِينَ، يَرْمِيْنَ	يَكْتُبِينَ، يَرْمِيْنَ	يَكْتُبِينَ، يَرْمِيْنَ	مبني على
أنتن	يَرْمِيْنَ، يَدْعُونَ	يَرْمِيْنَ، يَدْعُونَ	يَرْمِيْنَ، يَدْعُونَ	السكون
	تَكْتُبِينَ، تَرْمِيْنَ	تَكْتُبِينَ، تَرْمِيْنَ	تَكْتُبِينَ، تَرْمِيْنَ	
	تَرْمِيْنَ، تَدْعُونَ	تَرْمِيْنَ، تَدْعُونَ	تَرْمِيْنَ، تَدْعُونَ	

Yukarıdaki tabloda verilen i'râb şekillerinden altı çizili olanlar, bi-ze göre farklı şekilde değerlendirilmelidir. Aşağıdaki tabloda ise mu'rab muzari fiillerin -genel kabul gören yaklaşıma göre- i'râb âlâmetleri toplu bir şekilde verilmiştir:

علامات الإعراب للأفعال المضارعة	
ضممة	. الأفعال المفردة في حالة التجرد عن النواصب والجوارم * الأفعال المضارعة المفردة الناقصة كلها إعرابها تقديري في حالة الرفع
فتحة	. الأفعال المفردة الصحيحة والمعتلة الآخر في حالة النصب * الأفعال المضارعة المفردة الناقصة المكسورة العين أو المفتوحة العين إعرابها تقديري في حالة النصب
ثبوت النون	. الأفعال الخمسة في حالة الرفع
حذف	. حذف الآخر (الحركة) أي السكون: الأفعال الصحيحة الآخر في حالة الجزم . حذف الآخر (حرف العلة) : الأفعال المعتلة الآخر في حالة الجزم . حذف النون : الأفعال الخمسة في حالة الجزم

Tabloda da görüleceği üzere bazı fiillerin i'râbı, takdirî i'râb çerçevesinde yapılmaktadır. İ'râb alâmetinin takdir edilmesinin sebebinin, i'lâl kuralları gereği meydana gelen ses değişimleri olduğunu tekrarlayalım.

Tablolarda zikredilen, *nûn-ı nisve* zamirine bitişen çekimlerin mebnî olduğu -bizce de- tartışmasızdır. Diğer taraftan, müfret siygalara olarak zikrettiğimiz yapıların mu'rab olduğu konusunda da herhangi bir itiraz(ımız) bulunmamaktadır. Fakat, *ef'âl-i hamse* adı altında zikredilen çekimlerin mu'rab olması konusu, bizce, yeniden gözden geçirilmelidir. Çünkü, bir fiilin mu'rab olması onun, merfû, mansûp ve meczûm olması anlamına gelmektedir. Bir fiilin mu'rab yani merfû, mansûp ve meczûm olması ise onun üçüncü kök harfinde ya da üçüncü kök harfine bitişik olan harfte meydana gelen bir ses değişikliğini göstermelidir. Ef'âl-i hamse'ye bu çerçevede baktığımızda lâmel-fiilin, bu çekimlerin hiçbirinde, birlikte kullanıldığı nasb ya da cezm edatlarından hiçbir şekilde etkilenmediği görülmektedir. Bu durum, bir kelimenin mebnî olduğunun bir göstergesi olmalıdır. Ef'âl-i hamse'nin mu'rab olduğunu varsayarsak, bu durumda, i'râb teriminin tanımı bu çerçevede değiştirmek gerekir. Çünkü, hem i'râb harekesi hem de binâ harekesi lâmel-fiilde ya da lâmel-fiile bitişik olarak gelmelidir yani lâmel-fiil ile i'râb ve binâ harekesi (ya da harfi) arasına başka (yabancı) bir harf ya da kelime girmemelidir.

Diğer taraftan, *nûn-ı nisve* zamirine bitişmiş olan tüm fiil siygaları, sükûn üzere mebnî yapılar olarak kabul edilmektedir. Bu türdeki bir fiilin bu şekilde mebnî olmasının sebebi, *nûn-ı nisve* zamirinin, bitiştiği

fiilin son ünsüzünün (lâme'l-fiilin) sâkin olmasını gerektirmesidir. Gerçekte aynı yaklaşım, ef'âl-i hamse için de söz konusu edilmelidir. Nitekim, bir med harfi olan *elif*'in varlığı kendisinden önceki fetha'ya, *vâv*'ın varlığı damme'ye, *yâ*'nın varlığı ise kesra'ya bağlıdır. Nasb ve cezm edatından sonra gelen muzari fiillerin ef'âl-i hamse grubu çekimlerinde *nûn*'un düşmesi ise muzari fiilin, -bizce- merfû konumda olmadığını gösteren bir alâmetidir sadece; i'râb alâmeti değildir. Diğer taraftan, nasıl ki izafet halinde ikil ve düzenli eril çoğul isimlerden *nûn*'ların düşmesi bir i'râb alâmeti değil¹⁸, aksine bu isimlerin, muzaf halinde kullanıldığının bir göstergesi ise; aynı durum, muzari fiillerin ef'âl-i hamse çekimleri için de söz konusu edilmelidir. Buna göre muzari fiillerin sonundaki *elif*, *vâv* ve *yâ*'dan sonra gelen *nûn* harfleri, fiilin merfû halde olduğunu ve mansûb ya da meczûm halde olmadığını gösteren bir ektir.

Müfret meczûm nâkis muzari fiilin sonundaki lâmel-fiilin hazfi de -bizce- i'râbdan değil, i'râb dışı ses değişim kurallarından kaynaklanmaktadır. Çünkü, meczûm nâkis muzari fiilin sonundaki lâmel-fiilin hazfi, "muzari fiilin sonundaki illet harfi sâkin olduğunda düşer" şeklinde oluşturabileceğimiz i'lâl türünden bir ses değişim kuralı gereğidir. Aşağıdaki tabloda fiilin solundaki parantez arasında verilen biçimleri, fiillerin ses değişim yönünü göstermektedir.

يَكْتُبُ ؛ يَكْتُدُ (يَكْتُدُ) ؛ يَقُولُ (يَقُولُ) ؛ يَبِيعُ (يَبِيعُ) ؛ يَخَافُ (يَخَافُ) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَدْعُو (يَدْعُو) ؛ يَزِي (يَزِي) ؛ يَزِي (يَزِي) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى)	.
يَكْتُبُ ؛ يَكْتُدُ (يَكْتُدُ) ؛ يَقُولُ (يَقُولُ) ؛ يَبِيعُ (يَبِيعُ) ؛ يَخَافُ (يَخَافُ) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَدْعُو (يَدْعُو) ؛ يَزِي (يَزِي) ؛ يَزِي (يَزِي) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى)	لن
يَكْتُبُ ؛ يَكْتُدُ / يَكْتُدُ (يَكْتُدُ) ؛ يَقُولُ (يَقُولُ) ؛ يَبِيعُ (يَبِيعُ) ؛ يَخَافُ (يَخَافُ) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَدْعُو (يَدْعُو) ؛ يَزِي (يَزِي) ؛ يَزِي (يَزِي) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى) ؛ يَرْضَى (يَرْضَى)	لم

Aşağıdaki zikrettiğimiz ses değişim kuralları, fiilin, özellikle son harfiyle ilgili olanlarıdır:

¹⁸ Muzaf olarak gelen ikil ya da düzenli eril çoğul bir ismin sonundaki *nûn*'un düşürülmesi onun, muzaf olduğunun temel alâmetidir.

-Arap Dilinde iki sessiz harf yan yana gelmemektedir. İki sessiz harfin yan yana geldiği durumlarda illet harfi düşmektedir¹⁹.

-Nâkıs fiillerin müfret çekimlerinde, ref' halinde, kelime sonunda damme'den sonra *vâv* gelmesi halinde dâmme; fetha'dan sonra *elif* gelmesi halinde fetha; kesra'dan sonra *yâ* gelmesi halinde kesra uzatılmaktadır (meddedilmektedir).

-Nâkıs fiillerin müfret çekimlerinde, cezm halinde, madmûm aynel-fiilden sonra gelen fiilin 3. kök harfi *vâv*; meftûh aynel-fiilden sonra gelen *elif* ve meksûr aynel-fiilden sonra gelen *yâ* harfleri düşmektedir.

-*Elif*, *vâv* ve *yâ* zamirleri, kendilerinden önceki harfin, kendi türünden bir hareke ile harekelenmiş olmasını zorunlu kılmaktadır.

Daha önce de söylediğimiz gibi, ikil ve çoğul isimlerin sonuna getirilen *nûn* gibi, ef'âl-i hamse'nin sonuna getirilen *nûn*'lar i'râb alâmeti değil, onun, mücerret olduğunu, kendisine nasb ya da cezm edatının bitişmediğini gösteren bir alâmetidir. Ef'âl-i hamse çekimlerinde de -diğer tüm fiil çekimlerinde olduğu gibi- eğer mu'rab ise ses değişimine maruz kalacak harf, fiilin üçüncü kök harfi olmalıdır. Ses değişimine maruz kalan üçüncü kök harfe baktığımızda, söz konusu ses değişimlerinin, birlikte kullanıldığı edatlardan değil, kendisinden sonra gelen zamirden kaynaklandığını söylemeliyiz. Dolayısıyla burada, i'râba bağlı bir ses değişimi değil, i'lâla bağlı bir ses değişiminden söz edilebilir. Şu halde, muzari fiillerin müfret çekimleri dışındaki tüm çekimlerinin mebnû olduğunu söylemeliyiz.

Fiil çekimleri, i'râb alâmetleri ve i'râbına yönelik yaklaşımımız aşağıda tablolar halinde gösterilmiştir. Fiillerin mebnûluk ya da mu'râblık yönü ifade edilirken sadece lâmel-fiil dikkate alınmış, nasb ve cezm edatlarından kaynaklanmayan, sadece harfler arasındaki uyum çerçevesinde meydana gelen hazif ve i'lâl türünden ses değişimleri dikkate alınmamıştır. Nitekim kabul gören geleneksel yaklaşıma göre takdîrî i'râbda yapılan şey de budur²⁰.

¹⁹ Bunun iki istisnası vardır. İlet harfinden sonraki harf şeddeli olduğunda (örn. *سَالٌ* gibi) ve vakf halinde (örn. *سَالٌ* gibi) iki sessiz harf yan yana gelebilmektedir.

²⁰ Takdîrî i'râbda, kelimenin mevcut hali (yüzey yapısı) değil, ses değişimine uğramış hali yani aslı (derin yapısı) dikkate alınmaktadır. Ortaya koyduğumuz yaklaşıma göre, lâmel-fiille ilgili hazif ve i'lâl türü ses değişimlerinin meydana geldiği müfret çekimler

2. Muzari Fiil Çekimleri ve Mu'rablık/Mebnûlik Durumları

تصريف الأفعال المضارعة المختلفة مع الضمائر وإعرابها				
	1. الفعل المرفوع	2. الفعل المنصوب	3. الفعل المجزوم	علامة الإعراب
الأفعال المفردة	أنا	أَكْتُبُ أُرِي	أَكْتُبُ أُرِي	1. (أ) الأفعال الصحيحة الآخر : مرفوع بضمة ظاهرة
	نحن	نَكْتُبُ نُرِي	نَكْتُبُ نُرِي	(ب) الأفعال المعتلة الآخر : مرفوع بضمة مقدرة على الحرف الأخير المحذوف
	هو	يَكْتُبُ يُرِي	يَكْتُبُ يُرِي	2. (أ) الأفعال كلها ما عدا الفعل الناقص المفتوح العين (أي الذي جاء على وزن يُفَعْلُ) : منصوب بفتحة ظاهرة
	هي	تَكْتُبُ تُرِي	تَكْتُبُ تُرِي	(ب) الأفعال الناقصة المفتوحة العين (أي التي جاءت على وزن يُفَعْلُ) : منصوب بفتحة مقدرة
	أنت	تُرَضِّي تُدْعُو	تُرَضِّي تُدْعُو	3. (أ) الأفعال الصحيحة الآخر : مجزوم بسكون ظاهر (ب) الأفعال المعتلة الآخر : مجزوم بسكون مقدر على الحرف الأخير المحذوف

	الضمائر	1. الفعل المرفوع	2. الفعل المنصوب	3. الفعل المجزوم	علامة الإعراب
الأفعال الخمسة	هما (مذ)	يَكْتُبَانِ ، يُرِيَانِ ، يَدْعُوَانِ	يَكْتُبَانِ ، يُرِيَانِ ، يَدْعُوَانِ	يَكْتُبَانِ ، يُرِيَانِ ، يَدْعُوَانِ	مبني على الفتح
	هما (مؤ)	تَكْتُبَانِ ، تُرِيَانِ ، تُدْعُوَانِ	تَكْتُبَانِ ، تُرِيَانِ ، تُدْعُوَانِ	تَكْتُبَانِ ، تُرِيَانِ ، تُدْعُوَانِ	مبني على الضم
	هم	يَكْتُبُونَ ، يُرِيُونَ ، يَدْعُونَ	يَكْتُبُونَ ، يُرِيُونَ ، يَدْعُونَ	يَكْتُبُونَ ، يُرِيُونَ ، يَدْعُونَ	مبني على الكسر
	أنتم	تَكْتُبُونَ ، تُرِيُونَ ، تُدْعُونَ	تَكْتُبُونَ ، تُرِيُونَ ، تُدْعُونَ	تَكْتُبُونَ ، تُرِيُونَ ، تُدْعُونَ	
	أنثى	تَكْتُبِينَ ، تُرِيِينَ ، تُدْعِينَ	تَكْتُبِينَ ، تُرِيِينَ ، تُدْعِينَ	تَكْتُبِينَ ، تُرِيِينَ ، تُدْعِينَ	
	هن	يَكْتُبْنَ ، يُرِيْنَ ، يَدْعُونَّ	يَكْتُبْنَ ، يُرِيْنَ ، يَدْعُونَّ	يَكْتُبْنَ ، يُرِيْنَ ، يَدْعُونَّ	
أفعال نون النسوة	أنثى	تَكْتُبْنَ ، تُرِيْنَ ، تُدْعُونَّ	تَكْتُبْنَ ، تُرِيْنَ ، تُدْعُونَّ	تَكْتُبْنَ ، تُرِيْنَ ، تُدْعُونَّ	

Tabloda da görüleceği üzere -bizce- muzari fiiller, sadece müfret çekimlerinde (yani أنا , نحن , هو , هي ve أنت zamirlerine göre yapılan çekimlerde) mu'rabdır. Muzari fiiller, mu'rab olan çekimlerinde ya lafzen ya da takdîren *damme* ile merfû, ya lafzen ya da takdîren *fetha* ile mansûb ve ya lafzen ya da takdîren *sükûn* ile meczûmdur.

Muzari fiiller, diğer çekimlerinde ise mebnîdir. Muzari fiiller, هُمْ ، هُنَّ (المذكر) ، هُنَّ (للمؤنث) ، أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ (للمؤنث) zamir çekimlerinde olduğu gibi *sükûn*, هُمْ ، هُنَّ (المذكر) ، هُنَّ (للمؤنث) zamir çekimlerinde olduğu gibi *feth*, أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ (للمؤنث) zamir çekimlerinde olduğu gibi *damme* ve أَنْتَ ، أَنْتَ (للمؤنث) zamir çekimlerinde olduğu gibi *kesr* üzere mebnîdirler. Ef'âl-i hamse'nin nasb ve cezm hâlinde kelime sonundaki *nûn* harfi düşmektedir.

3. Emir Fiili Çekimleri ve Mebnîlik Durumları

تصريف أفعال الأمر المختلفة مع الضمائر وإعرابها			
أفعال الأمر السكينة اللام		أَكْتُبْ	أَنْتَ
	مبني على السكون	أَكْتُبْ	أَنْتَ
	مبني على السكون المقدر على الحرف الأخير المحذوف	اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ	أَنْتَ
أفعال الأمر المتحركة اللام	مبني على السكون	اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ	أَنْتَ
	مبني على الفتح	اِزْمُوا ، اِزْمُوا ، اِزْمُوا ، اِزْمُوا	أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ
	مبني على الضم	اِزْمُوا ، اِزْمُوا ، اِزْمُوا ، اِزْمُوا	أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ
	مبني على الضم المقدر على الحرف الأخير المحذوف	اِزْمُوا ، اِزْمُوا ، اِزْمُوا ، اِزْمُوا	أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ ، أَنْتُمْ
أفعال الأمر المتحركة اللام	مبني على الكسر	اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ	أَنْتَ ، أَنْتَ ، أَنْتَ ، أَنْتَ
	مبني على الكسر المقدر على الحرف الأخير المحذوف	اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ ، اِزْمِ	أَنْتَ ، أَنْتَ ، أَنْتَ ، أَنْتَ

Emir fiilleri ise ister Kufî yaklaşıma göre mu'râb, isterse Basrî yaklaşıma göre mebnî kabul edilsin, her iki yaklaşımda da emir fiillerinin tek bir kullanımı söz konusudur. Tek bir kullanımından söz edilen bir yapı-

nun mebnî olduğu belirtildiğine göre burada Basrî yaklaşım daha isabetlidir.

Tabloda da görüleceği üzere -bizce- emir fiilleri, أَنْتَ ve أَنْتُمْ çekimlerinde sükûn, أَنْتُمْ çekimlerinde feth, أَنْتُمْ çekiminde damm ve أَنْتِ çekiminde kesr üzere mebnîdir. Nâkıs emir fiillerinin, sonunda hazif türünden ses değişikliği meydana gelen çekimlerinde söz konusu olan mebnîlik, takdîrîdir. Yani, mebnîlik ifade edilecekse, bu, düşen harf için söz konusudur. Nâkıs emir fiillerinin lâme'l-fiilin düşmesi ise i'lâl türü ses değişiminden kaynaklanmaktadır. Çünkü nâkıs bir fiilin sâkin olan son harfi, fetha'dan sonra gelen elif, damme'den sonra gelen vâv ve kesra'dan sonra gelen yâ ise bu illet harflerinin düşmesi, yaygın bir ses değişim kuralıdır.

4. Tekit Nûnuna Bitişmiş Muzari Fiil Çekimleri ve Mebnîlik Durumları

تصريف الأفعال المضارعة المختلفة مع الضمائر وإعرابها				
الضمائر	الفعل المضارع للمؤكد	بنون التأكيد الخفيفة	الفعل المضارع للمؤكد	علامة الإعراب
أنا	أَكْتُبُ ، أَرْضِي ، أَدْعُو	أَكْتُبُ ، أَرْضِي ، أَدْعُو	أَكْتُبُ ، أَرْضِي ، أَدْعُو	الأفعال المفردة مبني على الفتح
نحن	نَكْتُبُ ، نَرْضِي ، نَدْعُو	نَكْتُبُ ، نَرْضِي ، نَدْعُو	نَكْتُبُ ، نَرْضِي ، نَدْعُو	
هو	يَكْتُبُ ، يَرْضِي ، يَدْعُو	يَكْتُبُ ، يَرْضِي ، يَدْعُو	يَكْتُبُ ، يَرْضِي ، يَدْعُو	
هي، أنت	تَكْتُبُ ، تَرْضِي ، تَدْعُو	تَكْتُبُ ، تَرْضِي ، تَدْعُو	تَكْتُبُ ، تَرْضِي ، تَدْعُو	
هما (مذ)	يَكْتُبَانِ ، يَرْضِيَانِ ، يَدْعُوَانِ		يَكْتُبَانِ ، يَرْضِيَانِ ، يَدْعُوَانِ	الأفعال الخمسة
هما (مؤ)، أنتما	تَكْتُبَانِ ، تَرْضِيَانِ ، تَدْعُوَانِ		تَكْتُبَانِ ، تَرْضِيَانِ ، تَدْعُوَانِ	
هم	يَكْتُبُونَ ، يَرْضَوْنَ ، يَدْعُونَ		يَكْتُبُونَ ، يَرْضَوْنَ ، يَدْعُونَ	الضم
أنتم	تَكْتُبُونَ ، تَرْضَوْنَ ، تَدْعُونَ		تَكْتُبُونَ ، تَرْضَوْنَ ، تَدْعُونَ	

	مبني على الكسر		تَكْتَبِينَ ، تَرْمِينَ ، تَرْضِينَ ، تَدْعِينَ	أنت
أفعال نون النسوة	مبني على السكون		يَكْتَبِينَ ، يَرْمِينَ ، يَرْضِينَ ، يَدْعُونَ	هن
			تَكْتَبِينَ ، تَرْمِينَ ، تَرْضِينَ ، تَدْعُونَ	أنهن

Tabloda da görüleceği üzere -bizce- *tekit nûnu'*na bitişmiş muzari fiiller, müfret çekimlerinde feth ve nûn-ı nisve'ye bitişmiş çekimlerde ise sükûn üzere mebnîdir. Ef'âl-i hamse çekimlerinde ise kendisine *elifu'l-isneyn* bitişen çekimler feth, *vâvu'l-cemâa* bitişen çekimler damm ve *yâul-muhâtaba'*ya bitişen çekimler ise kesr üzere mebnîdir.

5. Tekit Nûnuna Bitişmiş Emir Fiili Çekimleri ve Mebnîlik Durumları

تصريف أفعال الأمر المختلفة مع الضمائر وإعرابها				
		فعل الأمر المؤكد بنون التأكيد الخفيفة	الفعل المضارع المؤكد بنون التأكيد الثقيلة	الضمائر
أفعال الأمر الساكنة اللام	مبني على الفتح	أَكْتُبِينَ ، أَرْمِينَ ، أَرْضِينَ ، أَدْعُونَ	أَكْتُبِينَ ، أَرْمِينَ ، أَرْضِينَ ، أَدْعُونَ	أنت
	مبني على السكون		أَكْتُبِينَ ، أَرْمِينَ ، أَرْضِينَ ، أَدْعُونَ	أنهن
أفعال الأمر المتحركة اللام	مبني على الفتح		أَكْتُبِينَ ، أَرْمِينَ ، أَرْضِينَ ، أَدْعُونَ	أنتما (مذ، مؤ)
	مبني على الضم		أَكْتُبِينَ ، أَرْمِينَ ، أَرْضِينَ ، أَدْعُونَ	أنتم
	مبني على الكسر		أَكْتُبِينَ ، أَرْمِينَ ، أَرْضِينَ ، أَدْعُونَ	أنت

Tabloda da görüleceği üzere -bizce- *tekit nûnu'*na bitişmiş emir fiilleri, müfret çekimlerinde feth ve nûn-ı nisve'ye bitişmiş çekimlerde sükûn üzere mebnîdir. Ef'âl-i hamse çekimlerinde ise kendisine *elifu'l-*

isneyn bitişen çekimler *feth*, *vâvu'l-cemâa* bitişen çekimler *damm* ve *yâul-muhâtaba*'ya bitişen çekimler ise kesr üzere *mebrûdir*²¹.

Sonuç

Biz bu çalışmada, günümüze kadar yapılan fiil çekimlerinin, bu çekimler için oluşturulan tabloların zamir merkezli olduğunu ve bu yaklaşımın, sarf ilminden ziyade nahiv ilmi açısından daha uygun olacağını ortaya koymaya çalıştık. Fiil çekimleri, sarf ilminde ele alınacaksa bu, zamir merkezli değil, lâmel-fiil merkezli olmalıdır. Çünkü lâmel-fiil merkezli çekim tablolarında, aynı türden yapılar bir araya getirilmekte ve bir bütünlük arz etmektedir. Bu çalışmada ortaya koyulmaya çalışılan diğer hususlar, aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir:

-Arap dilinde 28 sessiz harfin meftûh (fethalı), madmûm (dammeli), mecrûr (kesralı) ve sâkin (sessiz) olmak üzere dört farklı kullanımı vardır. Nitekim, müfret isimlere baktığımızda onların son harflerinin ya meftûh ya madmûm ya mecrûr ya da sâkin olduğunu görürüz. Bu haliyle, cümle içinde herhangi bir ses değişimine uğramayan isimlerin mebnî, ses değişimine uğrayan isimlerin ise mu'rab olduğuna hükmedilir. Çünkü i'râb, bir kelimenin sonunun, cümle içindeki konumuna göre farklı hareke veya harflerle telaffuz edilmesi ve yazılması şeklinde ortaya çıkar.

-Bir kelime terkip içine girdiğinde, son harfinde meydana gelen ses değişimi i'râb olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, kelimenin sondan önceki harflerinde meydana gelen ses değişimleri ile o kelimenin terkip içinde kullanılması arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Harekelerin, binâ hareketleri ve i'râb hareketleri olarak adlandırılması da bundan kaynaklanmaktadır. Harfler arasındaki ilişkiden kaynaklanan ses değişimleri (i'lâl, ibdâl, hazif, med, idgâm, kalb) de i'râbla ilgili olmayan hususlardır. Nitekim, i'râb âlâmetinin takdir edilmesinin sebebi de i'lâl kuralları gereği meydana gelen ses değişimleridir. Ayrıca, meczûm nâkıs muzari fiilin

²¹ Genel kabul gören görüş, yukarıda zikrettiğimiz şekilde olsa da, tekit nûnu'na bitişen fiiller hakkında gerçekte üç farklı görüş bulunmaktadır: (1) İster direkt olarak bitişsin, isterse araları açılsın, tekit nûnu'na bitişen fiiller, mutlak olarak mebnîdir. Çünkü direkt olarak bitiştiğinde *ref'* âlâmeti olan *damme*, *fetha*'ya dönüşmekte; diğer çekimlerde ise *ref'* âlâmeti olan nûn (üç yerde) düşmektedir. (2) Tekit nûnu'na bitişmesinden önce de bitiştikten sonra da mutlak olarak muraptır. (3) Tekit nûnu'na direkt olarak bitiştiğinde mebnî, araları açıldığında mu'rabtır. Bkz. es-Suyûfî, *a.g.e.*, I, 68. Ayrıca bkz. Dahîl el-'Avvâd, *a.g.t.*, s. 110-112.

sonundaki lâmel-fiilin hazfi de -bizce- yine i'râbdan değil, i'râb dışı ses değişim kurallarından kaynaklanmaktadır.

-Muzari fiillerin mu'râb olduğu söylenir ve irabı yapılırken, müfret fiygalarda ve *nûn-ı nisve* almış yapılarda kelimenin lâmel-fiiline karşılık gelen son harfine bakılmaktadır. Oysa ef'âl-i hamse çekimlerinde kelimenin sonuna getirilen ek'in (*nûn* harfinin) mevcudiyeti dikkate alınmaktadır. Bu bir çelişkidir. Ayrıca, ef'âl-i hamse çekimlerinin mu'râb olduğu kabul edilirse, muzari fiil ile i'râb alâmeti arasına bir zamir getirilmiş olur ki, bu durumda i'râb alâmeti, mu'râb kelimenin sonunda değil, başka bir kelimeden (zamirden) sonra gelmiş olur. Bu da, i'râb'ın izzat kendi tarımuna aykırıdır. Nitekim, isimlerin mu'râb ya da mebnî oluşu belirlenirken lâmel-fiilin harekesi ya da lâmel-fiile bitişik harf tüünden ekler; mazi olsun muzari ya da emir fiili olsun, fiillerin mu'râb ya da mebnî oluşu belirlenirken ise lâmel-fiilin harekesi dikkate alınmaktadır. Bu yaklaşım, kelimelerin bir kısmında değil, tümünde uygulanmalıdır. Buna göre, mazi, muzari (tekitli ya da tekitsiz) ya da emir hangi fiil fiyası olursa olsun, fiillerin mu'râb ya da mebnî oluşu belirlenirken i'lâl ve hazfi türü ses değişimleri dikkate alınmayıp, sadece lâmel-fiilin harekesi dikkate alındığında, muzari fiillerin müfret çekimleri dışındaki tüm çekimlerinin mebnî olduğuna hükmedilecektir.

Kaynaklar

bn Mâlik, *Metnu Elfiyyeti'bn-i Mâlik* (talik: 'Abdullaîf b. Muḥammed el-Ḥatîb), Mektebetu Dâri'l-'urûbe li'n-neşr ve't-tevzî', 1. baskı, Kuveyt 2006.

Abbâs Ḥasan, *en-Naḥwu'l-vâfi*, 9-10. baskı, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire ty.

Çivelek, Yakup, *Arap Dilinde İ'râb Olgusu*, Araştırma Yay., Ankara 2003.

Jaḥîl b. Ğuneym b. Ḥuseyn el-'Avvâd, *el-Mesâ'ilu'l-muttefaḫ 'aleyhe beyne'n-naḥviyyîn*, Basılmamış Doktora Tezi (Ümmu'l-Ḳurâ Üniversitesi), Mekke 1423 h.

bn Cinnî, *el-Ḥaṣî'îş* (thk. Muḥammed 'Alî en-Neccâr), Dâru'l-kutubi'l-Mişriyye, trhsz.

bn Hişâm el-Enşârî (ö. 761 h.), *Şerḫu Şuzûri'z-zehab* (Tertib ve Ta'lik: 'Abdulġanî ed-Ḍaḡar), 2. baskı, Mu'essesetu'r-Risâle, ed-Dâru'l-Muttaḥide, Beyrut 1994.

- Muşafâ el-Ğalâyeynî, *Câmi'ü'd-durûsi'l-'Arabiyye*, 28. baskı, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut 1993.
- es-Suyûfî, *Hem'ü'l-hevâmi' fi şerhi Cem'i'l-cevâmi'* (thk. Ahmed Şemsuddîn), *Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye*, 1. baskı, Beyrut 1998.
- Temmmâm Hâssân, *el-Luġatu'l-'Arabiyye ma'nâhâ ve mebnâhâ*, 3. baskı, el-Hey'etu'l-Mişriyyetu'l-'âmme li'l-kuttâb, 1985.
- Şimşek, Mehmet Ali, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri*, Vizyon Yayıncılık, Sivas 2006.
- Şimşek, Mehmet Ali, *Arapçada Zaman Kalıpları, Kullanım Alanları ve Türkçedeki Zamanlarla Karşılaştırılması*, Basılmamış YLS Tezi (CÜ SBE), 1997 Sivas.